

Животинските останки от енеолитния археологически обект край с. Долнослав, Пловдивска област

Николай СПАСОВ, Николай ИЛИЕВ, Златозар БОЕВ

Археологическото изследване на обекта при с. Долнослав започва през 1983 г. във връзка с проучванията на културите, създадени през праисторическите епохи в т. нар. контактна зона на границата между Тракийската низина и Родопите. Разкопките, водени до началото на 90-те години, са осъществени от Народния археологически музей (Пловдив) и на Археологическия институт с музей при БАН (София) под ръководството на г-р Ана Радунчева. Праисторическият обект е разположен в полите на Родопите (Добростанския рид) на около 400 m н. в. срещу Тополовския проход, осигурявал достъп до него и на населението, обитаващо на юг от Родопите. Изследванията дават основание в рамките на обекта да се предположи наличие на храм-център, а самият археологически обект да бъде отнесен към финалния етап на големия енеолитен комплекс Коджадермен - Гумелница - Караново VI (РАДУНЧЕВА, 1996). Има пълни аналогии с късноенеолитните хоризонти Мечкюр, Леново, Русе, Варненския халколитен некропол (Колева, лично съобщ.). Радиокарбоните дати 5530 и 5480[±] - 60 г. абсол. възр. (БОЯДЖИЕВ, 1992) потвърждават относителната хронология - втората половина на 4 хил. пр. н. е.

Археозоологическите проучвания за праисторическите неолит-енеолитни обекти в страната са значителни по брой. В повечето случаи те разглеждат предимно въпросите за ролята на дивите и домашните животни в бита на гребното население по нашите земи, а чисто фаунистичните проблеми са обикновено по-слабо застъпени. Между по-богатите на животински останки холоценски праисторически обекти и съответни археозоологични разработки трябва да отбележим: Р. Попов 1908; Голямо Делчево (ИВАНОВ, ВАСИЛЕВ, 1975); Езеро (ВАСИЛЕВ, 1979); Обчарово (ВАСИЛЕВ, 1985); Обчарово - гората (NOBIS, 1988); Ракитово, (КОВАЧЕВ, МИНКОВ, 1986; КОВАЧЕВ, 1988); Дуранкулак (NOBIS, 1986; SPASSOV & ILIEV, под печат); Слатина - София (ВОКОНУИ, 1992); Драма (ВОКОНУИ, 1989) Ковачево (НИНОВ, 1990); Урговиза (РИБАРОВ, 1991) Созопол (SPASSOV & ILIEV, 1994); МАЙНАРТ (1998) и др.

Материал и методи

Настоящото изследване се основава на анализа на 90 % от целия събран археозоологичен материал, събиран в 7-годишен период (1984-1990 г.). Неговото общото количество възлиза на 16 000 - 17 000 бр. кости и костни фрагменти, както и черупки от сладководни и морски мекотели. Огромната част от останките (около 15 000) са предмет на настоящото изследване. От тях неопределяемите костни трески са около 1500. По-голямата част от първично определените останки са костни фрагменти. В цял вид са запазени обикновено някои компактни кости от крайниците (главно фаланги, прешлени), долни челюсти и др. Материалът е определен чрез сравнителните остеологични колекции от птици и бозайници на Националния природонаучен музей при БАН (НПМ), в които се съхраняват скелети от над 380 вида от ави и териофауната на Европа. Видовият състав и процентното съотношение са представени на табл. 1. Общото количество кости и това на масовите видове е изчислено чрез екстраполация на данните от представителна извадка, равняваща се на около 30 % от общото количество. Минималния брой на индивидите от масовите видове е изчислен по най-често срещани се кости от цялата извадка. При това е използван и методът на ВОКОНУТ (1970). Отчитани са индивидуалните възрастови, полови и размерни различия на индивидите. Методите прилагани за възстановяването на ръста на домашното говедео са разгледани в съответната глава.

Видов състав на домашните и дивите животни

Бозайници (Mammalia)

Домашни бозайници

В тази група са установени 5 вида бозайници (табл. 1).

Домашна свиня (*Sus scrofa domestica* Linnaeus)

Останките на домашната свиня са учудващо много и както изглежда, преобладават над тези на дивата (определени по размерните различия на костите и зъбите), макар че определения брой индивиди не надхвърля достоверно броя на дивите. Костите от домашната свиня почти не отстъпват по брой на тези от гребните преживни като поотделно овцете и козите са по-малко от прасетата по брой индивиди и брой кости. Сред многото индивиди от това животно, освен кости от едри възрастни екземпляри, присъстват и такива от съвсем малки прасенца-сукалчета. Свинята е представена от характерна за епохата гребна, твърде примигенна раса: Отделни, запазени в една или друга степен черепи на възрастни екземпляри (чийто размер и форма на ламбодния гребен са характерни за домашната свиня) показват практически прав черепен профил. По това те съвпадат с праисторическата източноевропейска

свиня (ЦАЛКИН, 1966), с която е сходна тази от енеолита на Обчарово (ВАСИЛЕВ, 1985). Ширината на тилното поле на един измерен индивид попада в долните стойности на данните от Обчарово, а ръстът на два екземпляра, измерен по калканеусите чрез коефициента на Teichert в единия случай достигат, а в другия малко надвишават средния ръст (72 cm) на животните от Обчарово. Тези размери също дават индикация, че индивидите от Долнослав не се отличават на практика от породата от Обчарово. Съвременната (вече много рядка) примигенна, източнобалканска свиня, която е много по-егра, показва известна напредналост в стадия на одомашняване - има малко по-извит черепен профил.

Table 1

Distribution of the bone remains by species and number of bones

Vertebrate species	Bone remains		Individuals	
	number	% from the total	number	% from the total
Pisces	61	0.5	~ 10	4.9
Aves				
<i>Tetrao urogallus</i>	8	0.06	5	2.4
<i>Phasianus colchicus</i>	1	0.007	1	0.5
<i>Ciconia ciconia</i>	1	0.007	1	0.5
Subtotal:	10	0.07	7	3.4
Wild mammals				
<i>Castor fiber</i>	9	0.07	2	1
<i>Lepus europaeus</i>	18	0.13	5	2.4
<i>Sus scrofa</i>	1060	7.85	28	13.65
<i>Cervus elaphus</i>	4538	33.6	75	36.6
<i>Capreolus capreolus</i>	223	1.65	18	8.8
<i>Rupicapra rupicapra</i>	1	0.007	1	0.5
<i>Bos primigenius</i>	49	0.36	5	2.4
<i>Equus germanicus</i>				
<i>transylvanicus</i>	4	0.03	1	0.5
<i>Canis lupus</i>	6	0.04	3	1.5
<i>Vulpes vulpes</i>	4	0.03	2	1
<i>Ursus arctos</i>	12	0.09	2	1
<i>Martes sp.</i>	3	0.02	1	0.5
<i>Felis silvestris</i>	5	0.04	3	1.5
<i>Lynx lynx</i>	1	0.007	1	0.5
Subtotal:	5933	43.92	147	71.85
Domestic mammals				
<i>Canis familiaris</i>	99	0.73	39	19
<i>Sus scrofa domestica</i>	1602	11.9	29	14.14
<i>Bos taurus</i>	4116	30.5	43	21
<i>Ovis/Capra</i>	1676	12.4	30	15
Subtotal:	7493	55.53	141	69.14
Total:	13497		~205	

Обца / коза (*Ovis Linnaeus* / *Capra Linnaeus*)

Обикновено идентифицирането на двата рога един от друг е трудно, а често пъти - невъзможно. В случая големият брой останки даде възможност за сигурно доказване на присъствието и на двата рога в находището. Един черепен фрагмент на овен и 3 на овце, отделни много грацилни метакарпуси и няколко типични ангуларни фрагменти от мандибули са индикация на присъствието на овцата. Тя е представена от много гребна порода, характерна за тази епоха. Някои черепни фрагменти показват, че женските индивиди са били безроги - указание за един особено напреднал за епохата процес на одомашняване. Характеристиката на овцата от Долнослав на практика съвпада с тази от неолита на Обчарово (ВАСИЛЕВ, 1985). Последната в краниометрично и одонтометрично отношение показва сходство с изчезващата примигенна съвременна българска овца - цакек/каракачанска овца. Наличието на кози в извадката от кости се доказва от редица рогови фрагменти от мъжки и женски животни и масивни, типични по форма метаподии, скочни кости и калканеуси. Породният тип на козата се определя от неусукващите се в сагиталната равнина, сравнително неголеми костни рогови израстъци. Групата на гребните преживни - овца/коза като цяло заема второ място по численост на костите и индивидите сред домашните животни, но едва надхвърля броя на домашната свиня.

Говецо (*Bos taurus Linnaeus*)

За определяне типологичната характеристика на говедото послужиха отделни черепни фрагменти, рогови израстъци и остеометричният анализ на 41 бр. скочни кости, 3 цели метакарпуса и 59 метакарпални и метатарзални фрагмента (Табл. 2-4, Фиг. 1.). Този анализ даде индикация за ръста и пола на животните. Ръстът при холката изчислихме по целите метаподии чрез коефициента на ВАСИЛЕВ и др. (1979) и ЦАЛКИН (1960). За фрагментарните метаподии бе използван комплексният метод на АТАНАСОВ и др. (1985) и ВАСИЛЕВ (1985). Полът е определен визуално съгласно указанията на Цалкин и чрез графично-корелационния метод (ЦАЛКИН, 1960). Трябва да се има предвид, че във всички подобни случаи, получените размери, макар да са достатъчно показателни, са все пак ориентировъчни, още повече, че споменатите коефициенти са получени при изследването на други породи, имащи вероятно малко по-различни пропорции на крайниците.

Ръстът е важен показател за определянето на основните породни типове (брахицерен, примигенен или евентуално кръстоски). Ориентировъчните ръстови граници на тези породни типове ние определихме във връзка с целите на нашето изследване: около 110-112 cm приблизителна горна ръстова граница за брахицерното говецо и около 125 cm приблизителна долна ръстова граница за примигенното говецо. Тези приблизителни ръстови граници (чиито точни цифрови изрази са в известен стисъл условни) приехме чрез:

1. Сравняване с данните за ръста на известни съвременни брахицерни и примигенни породи и кръстоски (ВАСИЛЕВ, 1985; ХЛЕБАРОВ, 1934;

ПЕТКОВ, 1928; ЦАЛКИН, за стенното 1965);

2. Чрез сравняване с изкопаеми говеда приети за брахицерни или примигенни, за които съществуват цифрови данни за размера на посочените кости (ИВАНОВ, 1958; ИЛИЕВ, 1994; Спасов & Илиев - непубликувани данни от неолита на Мало поле.).

Table 2

Distribution of the cattle metacarpus dist. dimensions from Dolnoslav in three size classes: brachycere cattle, hybrid individuals, primigene cattle

	Width values (mm)	Brachycere cattle (number of specimens)	Hybrid cattle (number of specimens)	Primigene cattle (number of specimens)
Cluster I	52	1	-	-
	53	1	-	-
	54	1	-	-
	55	3	-	-
	56	5	-	-
Cluster II	57	-	3	-
	58	-	1	-
	59	-	2	-
	60	-	-	-
	61	-	-	-
	62	-	-	-
Cluster III	63	-	-	1
	64	-	-	-
	65	-	-	-
	66	-	-	2
	67	-	-	2

Cluster I

52 mm x coeff. 3,32 x 6,02 = 103,93 size in cm

56 mm x coeff. 3,32 x 6,02 = 111,92 size in cm

Cluster II

56,1 mm x coeff. 3,32 x 6,02 = 112,12 size in cm

62,5 mm x coeff. 3,32 x 6,02 = 124,91 size in cm

Cluster III

63 mm x coeff. 3,32 x 6,02 = 125,91 size in cm

67 mm x coeff. 3,32 x 6,02 = 133,91 size in cm

Table 3

Distribution of the cattle metacarpus prox. dimensions from Dolnoslav in three size classes: brachycere cattle, hybrid individuals, primigene cattle

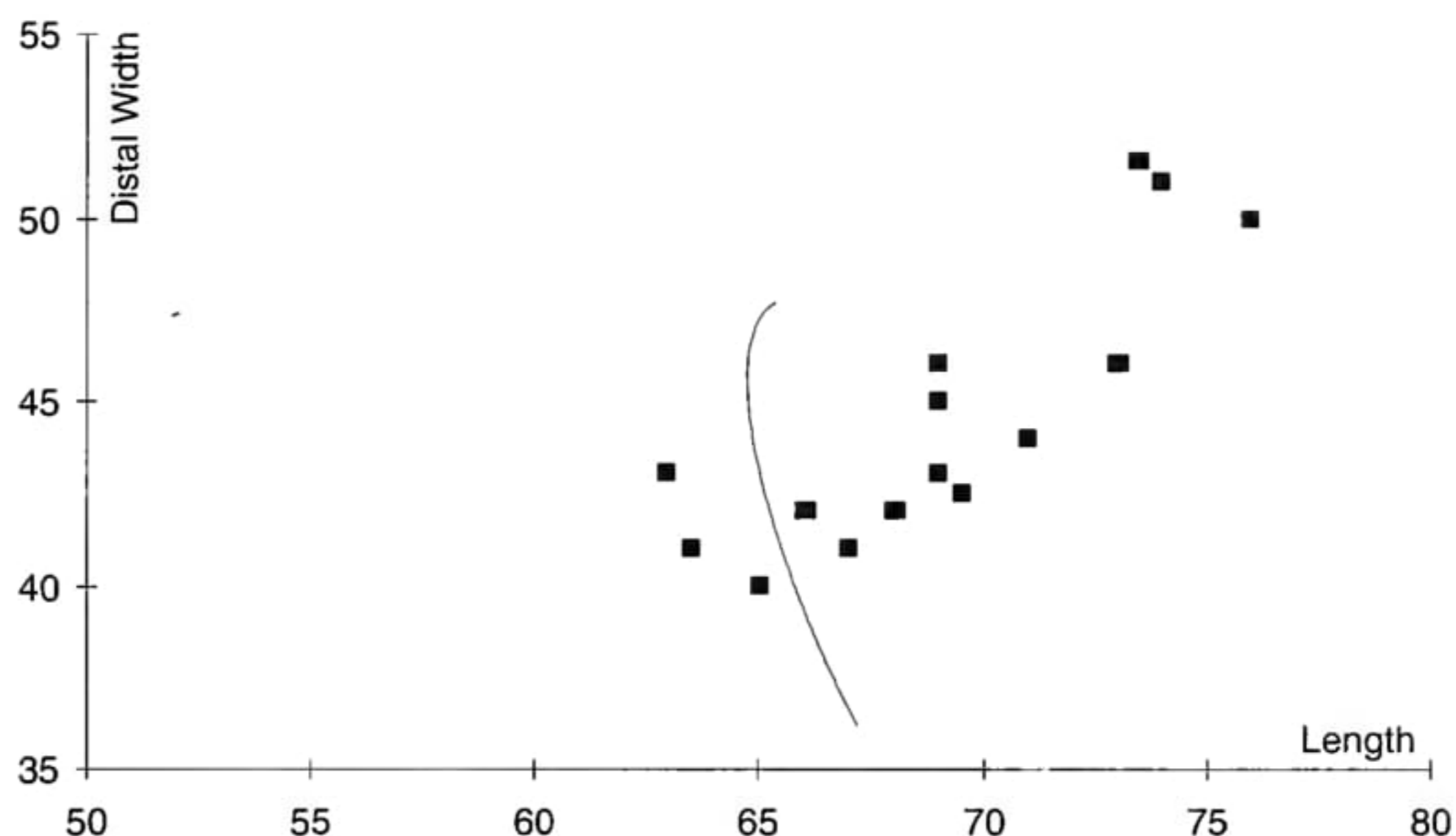
	Width values (mm)	Brachycere cattle (number of specimens)	Hybrid cattle (number of specimens)	Primigenius cattle (number of specimens)
Cluster I	49	1	-	-
	50	-	-	-
	51	-	-	-
Cluster II	52	-	1	-
	53	-	3	-
	54	-	2	-
	55	-	4	-
	56	-	3	-
	57	-	1	-
Cluster III	58	-	-	-
	59	-	-	-
	60	-	-	-
	61	-	-	1
	62	-	-	-
	63	-	-	-
	64	-	-	-
	65	-	-	1

Table 4

Distribution of the cattle metatarsus dist. dimensions from Dolnoslav in three size classes: brachycere cattle, hybrid individuals, primigene cattle

	Width values (mm)	Brachycere cattle (number of specimens)	Hybrid cattle (number of specimens)	Primigene cattle (number of specimens)
Cluster I	50	2	-	-
	51	2	-	-
Cluster II	52	-	3	-
	53	-	2	-
	54	-	1	-
	55	-	-	-
	56	-	1	-
	57	-	2	-
Cluster III	58	-	-	1
	59	-	-	1
	60	-	-	-
	61	-	-	-
	62	-	-	-
	63	-	-	1
	64	-	-	-
	65	-	-	1
	66	-	-	-
	67	-	-	1

Slatina (Sofia) - Neolithic

Dolnoslav

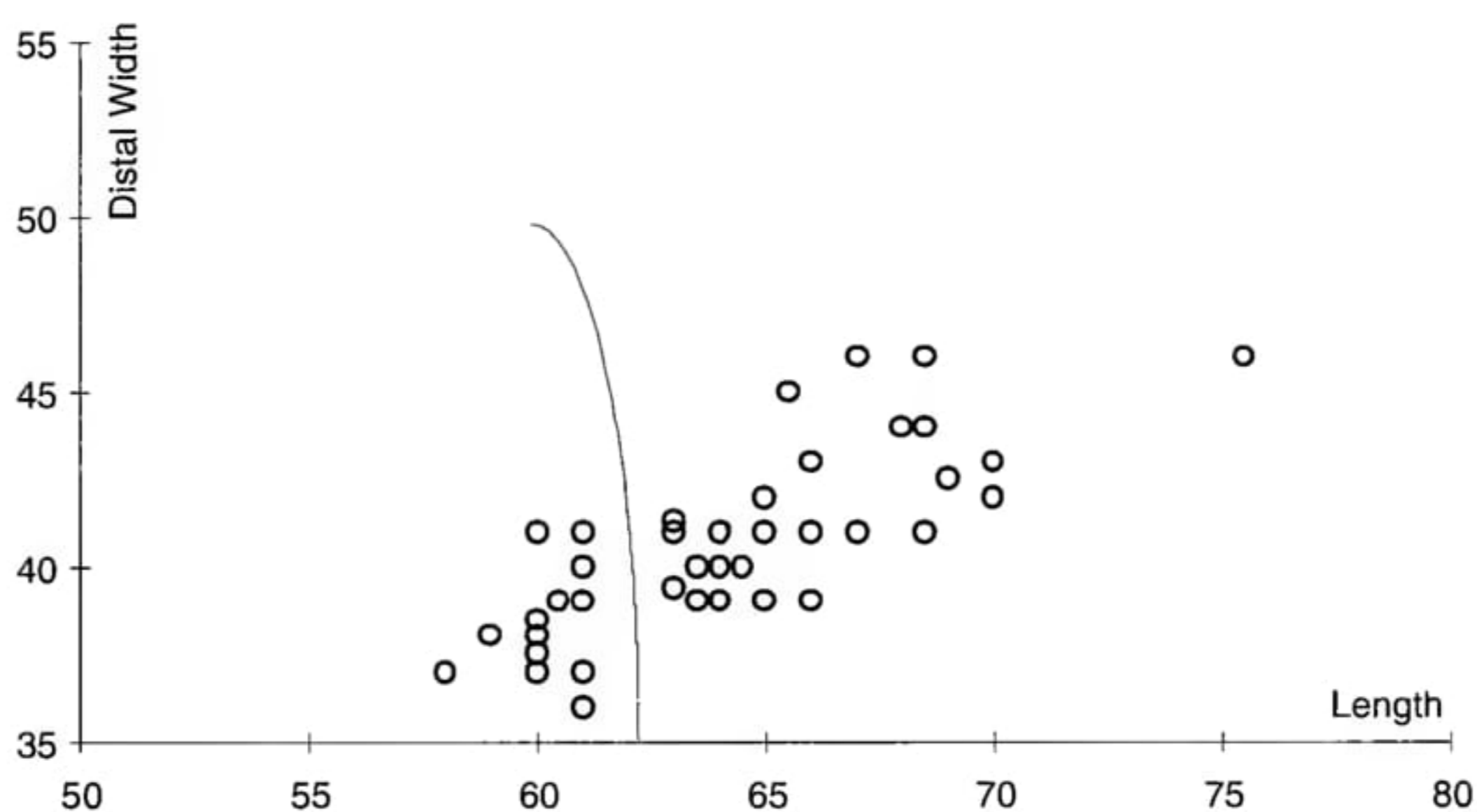

Fig. 1. Comparative dimensions of the cattle astragal bones from Dolnoslav (Late Eneolithic) and Slatina-Sofia (Early Neolithic). The catenary show the approximate limit (after other investigations of the authors) for shorthorn cattle (Dolnoslav) and *B. primigenius* - like longhorn cattle (Slatina-Sofia)

Морфологичният и остеометричен анализ показва, че говедата от Долнослав са типологично доста разнообразни (табл.2-4, фиг.1). Осреднените данни от количествения анализ на дисталните и проксимални фрагменти на метатарзусите и метакарпусите говорят, че са били отглеждани два морфотипа говеда - гребно (брахицерно), едро (примигенно) и кръстоска между тях в приблизително съотношение 35%:12%:43%. Отделните показатели (дължина; проксимална, диафизна и дистална ширина на метаподите; ширина и дължина на скочните кости) варират

в широки граници, показвайки стойности от тези характерни за брахицерния тип до типичните за примигенния. (табл. 2-4, фиг. 1)

Средните стойности от размерите на проксималните и дисталните ширини на метакарпалните и метатарзалните фрагменти (55,2 за дист. край и 58,2 - проксимален за метакарпус и съответно 47 и 55,5 за метатарзус) попадат във вариационните рогове кръстоските. метакарпусите варират като цяло от 54,5 до 61 mm за проксимален край и 56-62,5 mm за дистален край; метатарзусите - 43,5-48,5 mm за проксимален край и 51-57 mm за дистален край. Размерите на брахицерното говедо преливат без рязка граница (табл. 2-4) в тези на кръстоските, а размерите на последните (поне по отношение на скочните кости) достатъчно плавно в тези на примигенните говеда. Вследствие от тези данни, подобна е картината и при съпоставяне на получените височини в холката, които варират от 101 до 147 cm (средно 118 cm), подобно на местното сиво искърско говедо, но за разлика от него вариращо в много по-широки граници.

Налага се извода, че останките не принадлежат на две рязко отличаващи се и локализиращи на различни места породи, а на една неконсолидирана порода, показваща доста начален стадий на формиране на местна почва, чрез кръстосване.

Имайки предвид сравнително невисокия среден ръст на говедото и съпоставяйки тези данни с много едрия ръст на някои неолитни примигенни породи (напр. непубл. данни от Мало поле - ранен неолит) можем да приемем, че кръстоската от Долнослав е именно между примигенното и брахицерното говедо, а не между брахицер и диво говедо (тур), въпреки че вторият посочен вид кръстосване би бил възможен в региона при процеса на вторично одомашняване, за което има индикации (нак в Мало поле) на Балканите.

Тези изводи се потвърждават и от намерените рогови израстъци със структурата и размери отговарящи на брахицерни и примигенни говеда и на евентуални кръстоски между тях. Подобна картина показват и оскъдните черепни останки:

Един неврокраниум принадлежи на женско животно. Роговите израстъци са фини, с почти еднакви преднозадни и вертикални диаметри на основите (съотношение между големия и малкия диаметър 35:42 mm е над 80%, което според наши наблюдения е типично за женските индивиди). Черепната характеристика показва белези на типично брахицерно говедо: тясна междурогова линия - 125 mm (влиза в рамките на типичното за брахицера - 116-133 mm, според някои данни от Иванов (1958)); трапецовидна форма на челото, с "илирийска издупчина" и вдлъбнатина под нея; клиновидно вдаване на междуметната кост напред; много тънки и къси рогови израстъци.

Втори сравнително запазен черепен фрагмент принадлежи на мъжко животно с по-масивни рога и по-широк череп (съотношение на малък към голям диаметър на основата на рога - 42:56 е определено под 80%). Междуроговата линия - 165 mm (малко по-права от на предходния череп и с по-слабо изразено клиновидно вдаване на междуметната кост), показва брахицерни белези стекчени от вероятно кръстосване.

Процесът на формиране на породи чрез кръстосване на примигенно с брахицерно говедо по нашите земи започва твърде отдавна - още в ранния неолит. Анализът, който направихме на част от материала от Слатина - София (начало на ранния неолит) показва също (фиг. 1) наличие на хибридизация между гребна (брахицерна) и егра (примигенна) породи или между брахицерна порода и тур - вторично одомашняване. В Слатина има и цели метакарпуси, според които изчисленият ръст на съответните индивиди достига най-ниските стойности от Долнослав. Това допълва картината на сходство с много по-късния Долнослав. Тук намираме по-скоро говеди за първия от предложените варианти на кръстосване в неолита на Слатина (между брахицерна и примигенна форма на домашно говедо). По същото време (в ранния неолит) в България намираме и много егра примигенна порода, може би продукт на местно одомашняване (Мало поле, непубл. данни). Явно е, че и брахицерната порода на Балканите е много гребна и е проникнала тук (явно от Предна Азия) вече оформена, което говори за предхождаща дълга еволюция.

Вероятно брахицерните гребни породи, просъществували на Балканите не по-малко от 8000 г. Останки от тях са намирани в праисторическо време на редица места в България и Европа и са запазили в България чрез рогонското късорого говедо. Макар и на изчезване, то все още се отглежда в някои рогонски села и днес.

Куче (*Canis familiaris* Linnaeus)

Представено е от доста внушителна извадка от 73 семимандибули, 7 черепа с различна степен на запазеност и отделни посткраниални кости от 39 инд. (фиг. 2). Преобладава гребният морфотип, който се характеризира с: силно извита гъбовидно долна челюст, пропорционално едри разкъсвачи, относително къса муцуна и подчертан, силен ъгъл между челни и носни кости (фиг. 3). Подобни кучета са известни от редица неолитни и енеолитни находища у нас и на Балканите, а в по-късни епохи и на запад в Европа. Би трябвало да са навлезли в Европа още в ранния неолит преди 8000 г. през балканския път на разселване на народите (SPASSOV & ПЛЕВ, 1994). Тези останки са преобладаващите черепни останки в обекта и са близки по морфология на гребния расов тип *C. f. "palustris"*. Същевременно височината на кучетата от Долнослав, според посткраниални останки говори за гребни до средни по ръст индивиди. Ръстът на кучетата в холката, изчислен в см с индекса на KOUDELKA сочи следните резултати: По няколко цели раменни кости с размери 123.5, 132.0 и 131.0 mm, височината е съответно 33.6, 56.0 и 55.5 cm. Приблизителният ръст, изчислен по 5 радиуса е съответно: 41.6; 44.4; 44.5; 46.3; 47.8. Можем да приемем, сравнявайки данните с някои наши резултати от други праисторически находища, че животните с ръст от ~ 30 до ~ 45 cm спадат към расовия тип *"palustris"*, а тези над 50 cm можем да отнесем към *C. f. "intermedius"*. Ръстовете между 45-50 cm изглеждат междинни и биха могли да принадлежат на аберантни по ръст индивиди, но наличието на два ръстови типа предполага по-скоро

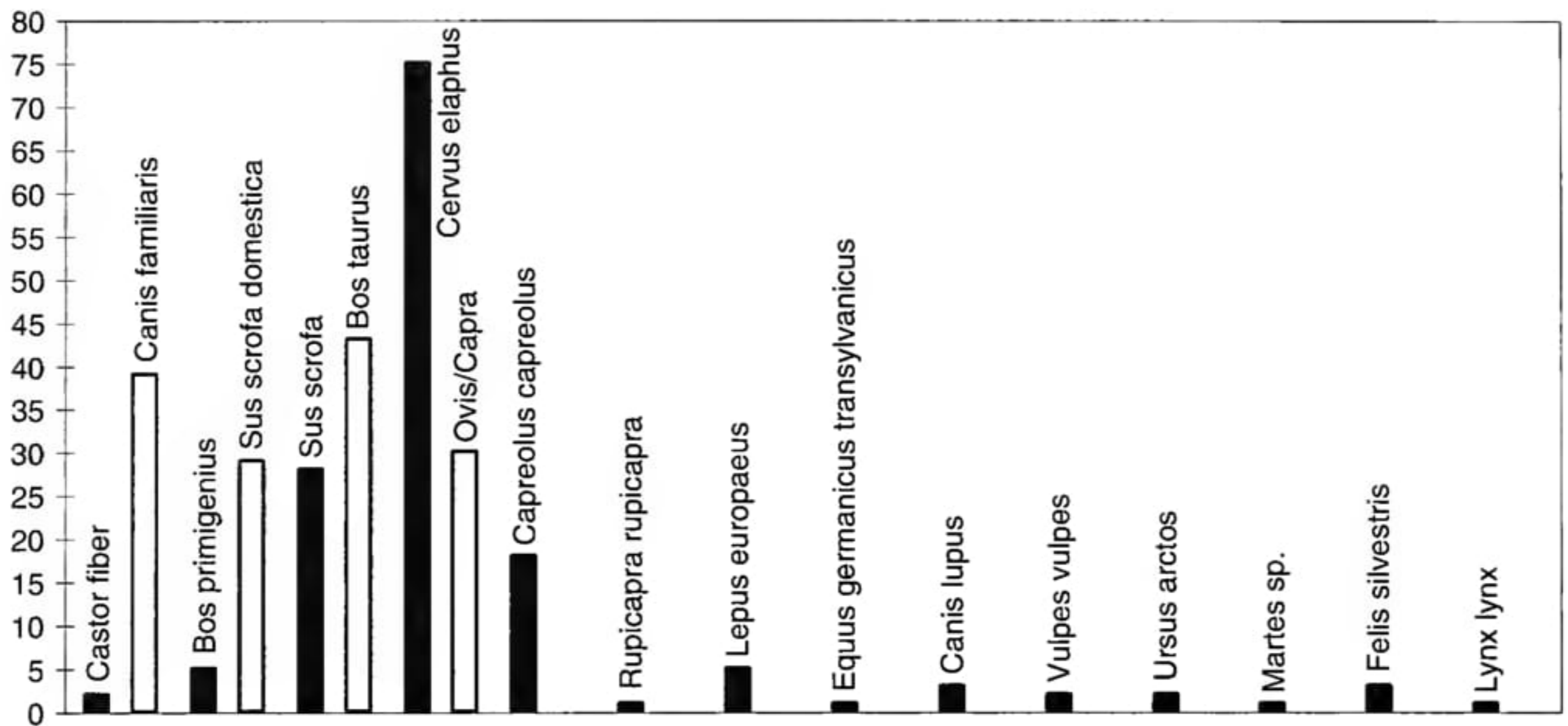

Fig. 2. Ratio diagram of the mammal species after the number of individuals for each species (black columns - wild species, light columns - domestic animals)

наличието на кръстоски. Данните от изследването на черепа изглежда потвърждават това предположение: Немалките вариации на дължината на черепа и развитието на сагиталния гребен при възрастните индивиди - от липса на такъв до сравнително силен гребен, едва ли могат да се обяснят само с полов диморфизъм или с неконсолидираността на расата. Според метричните данни и сравнения в размерно отношение черепните и мандибуларни останките попадат в два кластера (АТАНАСОВ, 1996). Едната размерна група съвпада напълно с типичните за района *C. f. palustris*, а другият е с малко по-едри индивиди (с по-удължен лицев дял), междинни между посочената форма и *C. f. "intermedius"* или клонящ към последния, който е намиран в други находища (фиг. 3 - по-едрият череп). Могат да се допуснат две предположения: 1. Местна форма на расовия тип "*palustris*" с голяма ръстова вариабилност и по-големи средни размери. 2. Предхождащо поглъщателно кръстосване на посочения расов тип с *C. f. "intermedius"* при доминиращо влияние на формата "*palustris*". Като имаме пред вид, че в находището има данни също за съществуване на хибридни по белези говеда, втората хипотеза изглежда по-достоверна и може би говори за контакти между населения с различен произход и микрокултура.

При сравняването на праисторическите "расови" типове кучета със съвременните породи и големи раси трябва да се има пред вид принципната разлика във формирането на древните и съвременни расово-породни морфотипове. Съвременните са селектирани избирателно от човека и могат да бъдат поддържани в "чист" вид само при изолация и изкуствено поддържане на белезите. Неолит-енеолитните расови типове (за конкретни тесни породи едва ли може да се говори) са продукт на изкуствения отбор, но все още не на насочена селекция. Формирането на съответния морфотип (който впрочем е много по-устойчив от съвременните) става на практика без активната човешка намеса. Оформя се в резултат на

разпадането на белезите на дивия предшественик, (разчитащ за добиване на храна повече на човека, отколкото на собствените си хищнически умения) поради намаляването на ролята на стабилизиращия естествен отбор и в резултат на механизмите на неотенията. Заедно с това, примитивното домашно куче е подложено в известна степен и на нова естествена селекция. Формата "*palustris*", например, съпътстваща неолит-енеолитното население, е поставена при условия на минимални хранителни ресурси и необходимост от максимално използване на животинските хранителни (вкл. и костни) отпадъци. Това дава предимство при селекцията на дребния ръст и на развитие на масивни относително челюсти при запазване на едри за ръста зъби, които по-бавно намаляват размера си в сравнение с костната тъкан. В случая не се изключва и запазване/развиване на някои от качествата на предшественика (сетива? - вж. едри слухови капсули) в полза на човека.

Fig.3. Skulls of *C. familiaris* from the prehistoric site Dolnoslav

Диви бозайници

Дивата бозайна фауна е представена със 14 вида, 4 от които (тур /диво говедо/, бобър и рис) днес са изчезнали от пределите на страната. Някои други видове, макар че са оцелели до наши дни, понастоящем са твърде редки или застрашени от изчезване. Такива са кафявата мечка, вълкът и дивата коза.

Бобър (*Castor fiber* Linnaeus)

Представен е само от 4 кости на възрастни екземпляри, сред които две почти цели раменни кости и фрагмент от долна челюст (мандибула). Този бозайник е просъществувал у нас в равнинните гористи участъци край реките до края на 18-ти и началото на 19-ти век (БОЕВ, 1958).

Див заек (*Lepus capensis* Linnaeus)

Останките му са по многобройни от тези на бобъра.

Мечка (*Ursus arctos* Linnaeus) и вълк (*Canis lupus* Linnaeus)

Установени са само няколко кости, сред които и долночелюстни фрагменти със зъби. Това е характерно за повечето праисторически обекти.

Лисица (*Vulpes vulpes* Linnaeus)

Представена е с един почти цял череп от много едър екземпляр (вероятно мъжки), долна челюст, както и отделни кости от крайниците.

Бялка / златка (*Martes foina* Erxleben / *M. martes* Linnaeus)

Намерените единични кости от посткраниалния скелет на представители на рога не могат достатъчно надеждно да бъдат идентифицирани до вид. Дребните хищници попадат рядко в останките от праисторически селища у нас, за разлика от някои по-северни такива, където се касае за ловна специализация.

Дива котка (*Felis silvestris* Schreber)

Установена е по един фрагмент на долна челюст на непълновъзрастен екземпляр няколко кости от крайниците. Домашната котка е пренесена в Европа едва в античността (около 1 в. н. е.), въпреки, че на Крит е намерена много по-рано. Размерните различия еднозначно определят находката като дива котка.

Рис (*Lynx lynx* Linnaeus)

Установен също по един долночелюстен фрагмент (дясна челюст) със запазени зъби. В субфосилно състояние видът е установяван у нас в няколко праисторическите находища: За пръв път е установен в Салманово от Рафаил Попов. Описан е и от Голямо Делчево от ИВАНОВ и ВАСИЛЕВ (1975), а от Овчарово от ВАСИЛЕВ (1985). В Сталийска Махала е установен от Г. РИБАРОВ (устно съобщен).

Дива свиня (*Sus scrofa* Linnaeus)

Най-често срещан след елена сред останките от диви животни. Намерени са кости, както от женски, така и от мъжки индивиди. Впечатление правят останките от особено едри глигани. От последните са намерени и глизи с твърде големи размери.

Благороден елен (*Cervus elaphus* Linnaeus)

На първо място по численост на костните останки и броя индивиди от бозайниците (табл. 1, фиг. 2). Обхваща както кошути, така и мъжкарци, последните от които се отличават с големите си размери. На редица почти напълно запазени черепи на мъжки животни са били отрязвани или дори избивани почти в основата (в областта на т.нар. пънчета). Една от причините за избиването на рогата би могла да бъде свързана с това, че огромните рога на улавяни в есенно-зимни условия животни са затруднявали транспортирането на уловеното животно. Еленовият рог е сред основните материали, от които в Долнослав са изработвани разнообразни сечива. Такива сечива (рогови мотики, чукове и др.) бяха намерени в изобилие сред животинските останки. Сравняването на метаподии, петни и скочни кости показва, че между елените, принасяни в жертва е имало и гиганти с маса към

300, а може би и повече килограма. Такива елени достигат ръста на сибирския марал. ВОЕСНЕК (1956) обръща внимание, че неолитните и енеолитните елени от Балканите са били доста по-големи от рецен-тните елени. Нашите наблюдения на неолитни материали от Градеш-ница, Созопол и тези от Долнослав потвърждават това становище върху сериен материал. Трябва да отбележим, че елените от България и Карпатския басейн и днес са по-едри от представителите на останалите европейски популации. Това се обяснява с оптималните съществуващи биотопи в тези места (SPASSOV & ILIEV, 1994).

Сърна (*Capreolus capreolus* Linnaeus)

Този труден за лов вид е представен с много по-малко останки от елена, но те са относително многочислени в сравнение с повечето групи праисторически обекти. От известните ни подобни обекти единствено в Урговиза (Бургаско, ранен бронз) броят на сърнешките останки е съпоставим.

Дива коза (*Rupicapra rupicapra* Linnaeus)

Трудността при ловуването и слабата населеност на високотлантинските райони е една от причините за изключително рядката поява на костите на този вид в останките от праисторическите селища у нас. Дивата коза е идентифицирана и в енеолита на Слатино, Благоевградско от д-р Л. НИНОВ (лично съобщение).

Тур /диво говедо/ (*Bos primigenius* Bojanus)

Твърде рядък в материала, за разлика от редица групи праисторически находища в страната и говорят за неподходящи (горски?) условия в близост до праисторическия обект.

Ширококопитен див кон - *Equus germanicus transylvanicus* Teodoreanu (= *E. latipes* Gromova)

Сред хилядите кости бяха намерени 3 зъба и фрагмент от долна челюст на кон. Фрагментите са от едно и също животно и принадлежат (ако се съди по едрите и неизтрети долни кучешки зъби и развитието на кътниците и предкътниците) на млад жребец - най-вероятно на 4, най-много на 4.5 год. Тези оскъдни останки не дават възможност да се прецени с категоричност дали останките принадлежат на див или на домашен кон. Въпросът за коня в случая е много интересен: като имаме пред вид епохата би могло да става дума за останки на едни от най-древните одомашнени коне. Голямата рядкост на находката 1 индивид от над 5 000 идентифицирани кости ни карат да определим находката като принадлежаща на диво животно. Явно е вече, че типичният за плейстоцена ширококопитен кон е доживял на места в Европа до холоцена и вероятно заедно с тарпана е бил одомашняван (SPASSOV & ILIEV, 1997; 1998).

Птици (Aves)

Птичите кости са изключителна рядкост сред изследвания костен материал. Те съставляват едва 0,06 % от всички останки, но дават 11,1 % от установения видов състав. Намерени са общо 10 костни фрагмента, всички от които са определяеми, т.е. с добре запазени дистални краища на костите (БОЕВ, 1999).

Глухар (*Tetrao urogallus* Linnaeus)

Материал: femur sin. dist., No NMNHS 1180; femur sin. (без епифизу), No 1181; humerus sin. dist., No 1182; humerus dex. (без епифизу), No NMNHS 1183; humerus sin. prox., No 1184; tibiotarsus sin. prox., No NMNHS 1185; tibiotarsus sin. dist., No NMNHS 1186; radius dex. dist., No NMNHS 1187. Обсъждане: Намерените от този вид 8 костни находки принадлежат на най-малко 5 индивиди. Този факт показва, че съхраняемостта на костните останки от птици в находището е твърде ниска. Той обаче може да се обясни с несъвършенството в методиката на събиране на материала. Практика е все още при събирането на археозоологичен материал, фаунистичните останки да не се събират чрез пресяване и промиване, а избирателно чрез макроскопското им отделяне. Очевидно глухарът е бил най-високо ценен като пернат дивеч. Археорнитологичните и историческите данни посочват, че този вид в миналото е бил широко разпространен в страната в почти всички наши планини докъм горната граница на гората. Днес числеността му не надвишава 1800 екз. (БОЕВ, 1985). Костни останки от тази едра птица (масата на възрастните мъжкарки достига до 6,5 kg), която от най-дълбока древност е била високо ценена като пернат дивеч, досега у нас са намерени в Сливен (БОЕВ & РИБАРОВ 1989), Вудин (БОЕВ, 1994 а, б), Ягодинската пещера (БОЕВ, 1997), пещерата Магара, Омуртаз, Козарника, Деветашката пещера, Казанлък, Овчарово, Лакатник и др. (БОЕВ, 1999).

Колхидски фазан (*Phasianus colchicus* Linnaeus)

Материал: femur dex. prox., No NMNHS 1188. Обсъждане: Като автохтонен вид (подвид) колхидският фазан в Европа, на Балканите и в България практически вече е изчезнал. Находката от Долнослав, не е единственото археорнитологично свидетелство за миналото му разпространение по нашите земи. Видът е установен в 23 находища от късния плейстоцен до късното средновековие (БОЕВ, 1999). Тя обаче има важно значение, защото доказва, че този вид се е срещал в България, респ. на Балканския полуостров, и през средния холоцен, т. е. много преди пътуванията на първите мореплаватели от античността, с които според някои хипотези се обясняваше разпространението на колхидския фазан като интродуциран от Колхиди вид едва в следледниково време.

Бял щъркел (*Ciconia ciconia* Linnaeus)

Материал: humerus dex. prox., No NMNHS 1189. Обсъждане: Наход-

ката принадлежи на възрастен екземпляр. Като птица със значителна телесна маса (до 4,0 kg) не е изключено инцидентно белият щъркел да е бил обект на лов заради месото му. Въпреки, че е изялен синантропен вид, белият щъркел има слабо присъствие сред археозоологичния материал от археологичните обекти в страната. Досега, освен в Долнослав, видът е установен в селището в местността "Бялата вода" край Перник (3 - началото на 6 в. н.е.), римската вила Армира (3 в. н.е.) и в античния зрад Кабиле край Ямбол (1-4 в. н.е.). Във всички селища са установени само единични находки (БОЕВ, 1999).

Въпреки твърде ограничения си видов състав, находките от птици индикират наличието на разнообразни природни местообитания в околностите на Долнослав. Глухарът е обитател предимно на боровата гора, колхидският фазан - на крайречните широколистни дървесно-храстови съобщества в долното течение на реките, а находката на белия щъркел подсказва, че наоколо е имало и разливи, вероятно - и блатата, по чиито брегове е расла водолубива висока дървесна растителност.

Рибѹ (Pisces)

Рибите са слабо представени в материала. Намерени са само 3 фрагмента (с дължина 5-10 см) от черепни кости на едри риби, вероятно сомове (*Silurus glanis*). Макар, че протичащите наблизо реки Черкезица и Чинардере преди 6000 години по всяка вероятност са били значително по-пълноводни от днес, намерените останки от риби принадлежат на екземпляри, уловени по-вероятно в големите реки - Марица или поне Чепеларската река, отстояща на около 10 km.

Мекотели (Mollusca)

Сред находките тази група е представена единствено от мидите - общо 74 черупки и фрагменти от около 20 индивѹда. Намерени са отделни черупки от общо 4 вида: един речен (сладководен) - Овална речна мида (*Unio pictorum*), два морски, обитаващи Черно море: Черноморска едлива мида (*Mytilus galloprovincialis*) и един неопределен вид, както и един вид сърцевѹдка (*Pecten* sp.), разпространен в Средиземно (вкл. и Бяло) море. Наличието на последния вид е твърде показателен факт за активните в миналото контакти с населението, обитаващо черноморското и беломорското крайбрежие Подобни контакти, установени по конхиологичен път установява и РИБАРОВ (1991) за населението на Кабиле, макар и за по-късна епоха (1 хил. пр.н.е.).

Останки от човек (*Homo sapiens* Linnaeus)

Заедно с обилния костен материал са събрани и няколко човешки кости. Те принадлежат на най-малко 2 индивиди, единият от които, съдейки по грацилните кости, вероятно е на млада жена.

Съотношение между костите от диви и домашни животни и относителен дял на видовете

Анализът не показва ясно доминиране на една от двете категории бозайници - диви и домашни (табл. 1). Докато броя на костите от домашните животни имат известен превес над тези на дивите бозайници, то броят на индивидите диви и домашни бозайници е приблизително еднакъв, с леко преобладаване (според изчисленията ни) на дивите, без този превес, обаче, да е статистически достоверен. Сред дивите животни най-многочислени са копитните бозайници. Всички останали диви бозайници с изкл. на бобъра и заека са слабо представени. Най-чести са останките от благороден елен, следвани от тези на дивата свиня. Отсъствието на кости от зубър (*Bison bonasus*) и елен лопатар (*Dama dama*) навежда на предположението, че в конкретните природни условия в околностите по онова време тези видове са били доста редки. Трябва да се отбележи, че останките от зубър например от холоцена на България са много по-редки от тези на тура. Отчасти това може би се дължи и на относително по-непристъпните за него горски местообитания. Археозоологичните сведения за елена лопатар в България също са малко, въпреки че той е бил автохтонен вид от балканската природа (SPASSOV & ILIEV, 1994). Горско-планинската местност е създавала условия за развитие на лова. Явно е, че от дивите животни преобладават горските, докато тези на по-откритите пространства като див кон и тур са много слабо застъпени.

Сред останките от домашните животни преобладават тези от говедо, но и свиневъдството е било също силно застъпено (фиг. 2).

Разпределението на различните части на скелета е доста равномерно. Срещат се както множество черепни фрагменти, така и такива от всички части на посткраниалния скелет, вкл. и първи фаланги, без подчертано преобладаване на един вид кости над друг. Всичко това показва, че целите трупове на дивите животни са били донасяни след лова в находището. Донякъде изключение са останките от кучета, при които черепните находки са масови, за разлика от единично намерените кости от посткраниалния скелет. Не е изключено да става дума за прилагане на определени обряди или обичаи, свързани с това животно.

Предварителни данни за възрастовия и полов състав на дивите и домашни бозайници

Многочислените видове в материала са представени с всички възрастови категории - както съвсем млади (ювенилни), бозаещи животни, така и престарели екземпляри с изтрети зъби и възрастови дегенеративни костни аномалии. Предварителният анализ на останките от диво и домашно говедо, дива и домашна свиня и благороден елен не показва категорично доминиране на единия от двата пола.

Костни аномалии

Костите със следи от травми или други прижизнени дефекти са малко и не превишават естественото разпространение на подобен род дефекти сред популациите на дивите животни или сред стадата на домашните копитни. Само в два случая попаднахме на кости със следи на прижизнено счупване (впоследствие зараснало). Много редки са и случаите на старческо изменение на костната повърхност на някои от дългите тръбести кости, върху които са се развили екзостози. Това е указание, че част от животните са били отглеждани по особени съображения, а не за храна или като работна сила.

Следи по костите

Множество кости са силно обгорели, а други дори са овъглени. Отделни кости са трошени или в тях са правени големи дупки за изваждането на костния мозък. Това се отнася масово до черепите на редица животни (свине и др). Сред намерените кости има и множество останки, представляващи начален стадий на обработка с цел изработване на костни оръдия. Редица кости от неолитни и енеолитни находища у нас носят следи от разсичане. В Долнослав сечените кости за разлика от строшените са относително малко. Такива са долни челюсти от говедо, които са били разсечени (по-точно - разцепени) в по-широката им проксимална част. Няколко кости от тур са били сечени: бедрена кост в проксималната си част (вероятно касапска работа за разчленяване на тялото), върху един радиус е приложено косо разсичане, а един от изследваните метакарпуси е разсечен надлъжно. Върху метаподии от благороден елен се забелязват следи от остър предмет в дисталната част - явни следи от одиране на кожата. Двустранни овални отвори, проявени в различен етап от обработката се забелязват върху отделни кости. Те представляват начални етапи от характерна обработка на кости с утилитарна цел, запазена до римско време (ИЛИЕВ и др. 1997).

По повърхността на някои от дългите тръбести кости в областта на диафизата личат ясни следи от нагриване, съпроводено с нарушаване релефа на надкостницата. Това е индикация, че тези кости са

били оглозгвани от хищни бозайници (Carnivora). Според големината на следите от зъбите можем да предположим, че те се предизвикани от кучета. Както бе споменато кучета от Долнослав са имали масивни здрави челюсти, въпреки относително гребните си телесни размери. Здравината на челюстите им им е позволявала да се хранят и с костни отпадъци. Много от костите всъщност са били лишени от ставните си краища (диафизите), пак поради нагриване от кучета.

Заклучение

Археозоологичното проучване на този извънредно богат остеологичен материал позволява да се направят следните обобщения: Основните животни свързани с бита на населението са еленът, говедото, дивата и домашната свиня от бозайниците и глухарът от птиците. Значителна роля имат и гребните преживни, кучето и дори сърната. В късния енеолит ловът в района е бил силно застъпен, благодарение на подходящите природни условия. Ловен обект, макар и ограничено е бил и дивата коза. Почти всички установени животни са представители на горския еколого-фаунистичен комплекс, а животните на откритите пространства са крайно редки. Ето защо и еленовите рога са били една от особено често използваната за направа на оръдия суровина. Дивият ширококопитен кон (*Equus germanicus transylvanicus*), реликт от плейстоцена, е присъствал с изгребняла форма вероятно в неголяма численост като лесостепно животно в низината. Има данни за съществува обмен с населението от Черноморието и Бяло море. Независимо от активния лов, скотовъдството е било също силно развито (има приблизително същата роля) особено отглеждането на едър рогат добитък и свиневъдството. Говедото от Долнослав носи белезите на кръстоска между брахицерно и примигенно говедо с леко преобладаване на брахицерния морфотип. Изглежда местното куче е било също кръстоска между *C. f. palustris* и *C. f. intermedius*, с преобладаване на първия морфотип. Отглеждана е безрога гребна овца.

Благодарности

Настоящото проучване е финансирано отчасти със средства на Националния фонд "Научни изследвания" (Договор НИ Б202/1992 г.) при Министерството на науката и от Бюджета на НПМ-БАН. За оказаното ни съдействие изказваме благодарност на Д-р Бистра Колева (Археологически музей - Пловдив) и Д-р Ана Радунчева (Археологически институт и музей при БАН в София).

Литература

- АТАНАСОВ М. 1996. Произход на кучето и примитивните праисторически раси на територията на България. Соф. унив., Биол. фак., София. Дипл. раб.
- БОЕВ З., Г. РИБАРОВ. 1989. Птиците в бита на жителите на средновековното селище на Хисарлъка (Сливен, X-XII в.). - Изв. на муз. от Югоизт. Бълг., 12: 207-212.
- БОЕВ З. 1994 а. Дивечът във Видинско през XVIII век. - Лов и риболов, 43: 11-12.
- БОЕВ З. 1994 б. Дивечът в Асеновградско преди 6 000 години. - Лов и риболов, 5, 40 стр.
- БОЕВ З. 1995. Птици от средновековни селища в България. - Hist. nat. bulg., 5: 61-67.
- БОЕВ З. 1999. Неогенски и кватернерни птици (Aves) от България. Дис. за пол. на н. ст. "доктор на науките" София, НПМ-БАН, 243 стр.
- БОЕВ Н. 1958. Очерк върху изчезването на бобъра у нас и съседните страни. - Изв. Зоол. инст. с музей, 7: 433-456.
- БОЕВ Н. 1985 в. Глухар (*Tetrao urogallus* L., 1758). - В: Червена книга на НР България. Том 2. Животни. С., БАН, 95-97.
- БОЯДЖИЕВ Я. 1992. Преходът между енеолита и бронзовата епоха в светлината на радиоуглеродните дати - Археология, 2: 51-52.
- ВАСИЛЕВ В. 1985. Изследване на фауната от селищната могила Обчарово - Интердисциплинарни изследвания. XIII. Арх. инст., София. 199 с.
- ИВАНОВ Ст. 1958. Животински костни остатъци от некропола до Нови Пазар. Изд. БАН, 229 с. (German zusamm.)
- ИВАНОВ Ст. 1979. Анатомични проучвания на костите и рогови изделия. - В: Езеро - Раннобронзовото селище. Изд. на БАН. Сфия, 547 с.
- ИВАНОВ Ст., В. ВАСИЛЕВ. 1975. Проучвания на животинския костен материал от праисторическата селищна могила при Голямо Делчево, с. 245-302. - В: Тодорова Х., Ст. Иванов, В. Василев, М. Хопф, Х. Квита, Г. Кол. Селищната могила при Голямо Делчево. Изд. на БАН, София, 333 с.
- ИЛИЕВ Н. 1994. Говедовъдството във Велики Преслав (IX - XI) - Археология, 3-4: 66-71.
- КОВАЧЕВ Г. 1985. Домашните животни от праисторическото селище край Ракитово. Животновъдни науки, 22 (8): 50-58.
- КОВАЧЕВ Г., Ц. МИНКОВ. 1986. Дивите животни от праисторическото селище край Ракитово. Год. Соф. унив. Биол. фак., 77: 87-100.
- ПЕТКОВ П. 1928. Принос за изучаването на предисторичното искърско говедо. - Труд. бълг. природоизп. груж., 13, 97 с.
- ПОПОВ Р. 1908. Принос към неолитната млекопитающа фауна в България. - Сборник народни умотворения, 24: 1-22.
- РАДУНЧЕВА А. 1996. Храмовият център до с. Долнослав, Пловдивско и някои аспекти на ритуалността в края на каменномедната епоха. - Annuary of the Department of Archaeology, NBU, 2-3: 168-181, София.
- РИБАРОВ Г. 1991. Фауната на Кабиле (I хил. пр.н.е. - VI в.н.е.) по (останки от диви и домашни животни. - В: Кабиле, БАН, 2: 156-167.
- ЦАЛКИН В. 1960. Изменчивость метаподий и ее значение для изучения крупного скот гребности. - Бюлл. МОИП, отд. Биол., 1: 109 с.
- ЦАЛКИН В. 1966. Древнее животноводство племен Восточной Европы и Средней Азии. - Материалы и исследования по археологии СССР, 135, с. 46.
- BOEV Z. 1997. Wild Galliform and Gruiform Birds (Aves, Galliformes and Gruiformes) in the Archaeological Record of Bulgaria. - Int. Journ. of Osteoarchaeology, London, 7: 430-439.
- BOESSNECK J. 1956. Tierknochen aus Spatneolithischen Siedlungen Bayerns. - Studien an vorund fruhgeschichtlichen Tierresten Bayerns. Munchen.
- ВОКОНЬИ S. 1970. A new method for the determination of the number of individuals in animal bone material. - Journ. of Archaeol., 74: 291-292.

- BOKONYI S. 1989. Erster vorläufiger Bericht über die Tierknochenfunde der Karanovo VI und Karanovo V - Besiedlung in Drama. - In: Bericht über die bulgarisch-deutschen Ausgrabungen in Drama (1983 - 1988), 123-127.
- BOKONYI S. 1992. Eine vorläufige Mitteilung über die Tierknochenfunde von Sofia-Slatina, Bauhorizont I. - Acta praehistorica et archaeologica, 24: 245-248.
- ILIEV N., N. SPASSOV, V. LIUBENOVA. 1997. Investigations on the Processing of Animal Bone Material Found in the Archaeological Site of Arbanas near Radomir (I - III Centuries). - Ann. Nat. Mus. Arch. Sofia, 10: 185-200. (Engl. Summary).
- MANHART H. 1998. Die vorgeschichtliche Tierwelt von Koprivec und Durankulak und anderen prahistorischen Fundplätzen in Bulgarien aufgrund von Knochenfunden aus archaischen Ausgrabungen. - Diss. der Fakultät für Biologie der Ludwig-Maximilians-Universität München. Documenta naturae, 116: 1-353.
- NINOV L. 1990. Animal bones from boreholes of Early Neolithic settlement near the village Kovachevo. Blagoevgrad distr. - Studia Praehistorica, 10: 197-199.
- NOBIS G. 1986. "Wildesel" aus der kupferzeitlichen Siedlung Durankulak, Kr. Tolbuchin, NO-Bulgarien. 1. - Mitteilung. Bonn. Zool. Beitr., 37 (3): 195-208.
- NOBIS G. 1988. Zur Fauna der frühneolithischen Siedlung Ovcharovo-gorata bei Targoviste (NO-Bulgarien). - Studia Praehistorica, 9: 37 - 53.
- RIBAROV. 1991. The osteological material from the Sunken Settlement at Ourdoviza. - Tracia Pontica, Sofia, 4: 113-118.
- SPASSOV N., N. ILIEV 1994. Animal Remains from the Submerged Late Eneolithic - Early Bronze Age Settlement Near Sozopol (The South Black Sea Coast of Bulgaria). - Tracia Pontica, 6: 1-30.
- SPASSOV N., N. ILIEV. 1997. The wild horses of East Europe and the polyphyletic origin of the domestic horse. Proceedings of the 7-ICAZ Congress. Anthropozoologica, 25 - 26: 753-761.
- SPASSOV N., N. ILIEV. 1998. The late pleistocene and holocene horses of East Europe and the polyphyletic origin of the domestic horse. - In: Stefanovich M., H. Todorova, H. Hauptmann (eds.). James H. Gaul in memoriam. The James Harvey Gaul Foundation, Sofia, 371-390 p.
- SPASSOV, N., N. ILIEV (in press). The animal remains from the Prehistoric burials near Durankulak. - In: Todorova H. (ed.). The Prehistoric burials near Durankulak (NE Bulgaria).

Постъпила на 7.06.2000

Адрес на авторите:

Николай Спасов, Николай Илиев, Златозар Боев

Национален природонаучен музей - БАН

бул. Цар Освободител 1

1000 София

e-mail: nmnhzb@bgcict.acad.bg

Animal remains from the Eneolithic site near the village of Dolnoslav, Plovdiv District, South Bulgaria

Nikolai SPASSOV, Nikolai ILIEV, Zlatozar BOEV

(S u m m a r y)

Ca. 15 000 remains of wild and domestic animals from the Late Eneolithic (5530- 5480[±]-60 B. P.) site near the village of Dolnoslav in the foothills of the Rhodope Mountains (Plovdiv District) are studied. The MNI of the large mammals is calculated by the most abundant skeletal elements. Domestic mammals are represented by 5 forms, while among wild mammals 14 species are established. The domestic pig is similar to the prehistoric East-European pig, having a right cranial profile. Hornless sheep and goats with moderate size untortuouted in the sagittal plaine horn cores were bred.

The means for measuring the metacarpi and metatarsi indicate that two morphotypes of domestic cattle (brachicerous and longhorn), as well as their bastards, were bred in approximate correlation of 35:12:43. Reconstructing the height in the shoulders, we received similar data. The height varies between 101 and 147 cm (mean 118 cm) like in the native Grey Iskar Cattle. Unlike the Grey Iskar Cattle, the Dolnoslav Cattle showed considerable dimensional variations. Approximately we could refer the individuals of 110-112 cm height to the brachicerous form, while the ones of 125 cm and over are referred to the primitive form. It is most probable that the cattle remains belong to a unconsolidated form from an initial stage of formation.

The dog remains have convex mandibles, big carnassial teeth, a largely "broken" fronto-nasal profile and a large size variation from small to medium-sized dogs. It is probable that the studied specimens were bastards of the primitive forms *C. f. "palustris"* and *C. f. "intermedius"*. The size of the dogs estimated by the coefficient of Koudelka varies between 33 and 56 cm. Our data confirm their existence in Europe before 8000 B.P. via the Balkan route of expansion. The primitive large breeds are not a result of human selection, but a result of adaptation to unfavorable conditions (utilisation of the limited scarce food remains - bones etc.) against the reduced influence of the stabilizing selection, as well as the neotenia.

The correlation between wild and domestic mammals does not show a clear dominance of one group over the other. The life of the human population was connected chiefly with the deer and the cattle and also with the wild boar and the domestic pig. The ovicaprini, the roe deer and the dog also have a great significance. Hunting was a common practice in the vicinities of the Late Eneolithic site because the environment was favorable with its forest-mountain habitats. The chamois was a game regardless of its rare occurrence. The carnivores are represented by single finds. The find of *Lynx* is the 5th subfossil record for Bulgaria. Almost all large mammals are referred to the forest ecological complex, while the openland species are very rare. The deer is the most common mammal in the sample. By their size all specimens belong to a very large population. The wild wide-hoofed horse (*Equus germanicus transylvanicus*), a Pleistocene relict, was represented by a smaller form and was possibly of a limited number. Mussle shells of Mediterranean origin show contacts between the human population of the Black Sea and the Aegeen Sea.

Birds remains represent 0,06 percents of all studied remains but they constitute 11,1 % of the total species composition. A total of 10 bone fragments of 3 species (*Tetrao urogallus*, *Phasianus colchicus* and *Ciconia ciconia*) were established. Despite the limited species composition, the avian record indicates presence of different natural habitats in the surroundings of the settlement. The Capercaillie is an inhabitant mainly of the conifer forests. The Pheasant inhabits riverine broadleaf forests and forest-scrub habitats in the lower stretches of the rivers. The find of the White Stork shows presence of bogs, swamps and marshes with hydrophyllous tree vegetation.